ДЕРВІШ І ЗАДЕРИКУВАТИЙ ЧУЖИНЕЦЬ

Дервіш. Я казав, і казатиму, і таки ще раз казатиму, що добрий вчинок...

Задерикуватий чужинець. Дай спокій, о чоловіче вузького зору! Не існує такої речі, як добрий вчинок...

Дервіш. О безсоромний блюзні...

Задерикуватий чужинець. Ні такої речі, як лихий вчинок. Бувають добрі пориви, бувають лихі пориви, тільки й того Половина наслідків доброго наміру лиха; половина наслідків лихого наміру добра. Ніхто не владен рядити наслідками, ні розподіляти їх.

Дервіш. Отже...

Задерикуватий чужинець. Отже, слід хвалити людей за їх добрі наміри й не ганити за ними викликане лихо; слід ганити людей за їх лихі наміри й не хвалити за те добро, до якого призвели.

Дервіш. О маніаче! То ти хочеш сказати...

Задерикуватий чужинець. Ось вислухай закон: від кожного пориву, доброго чи лихого, плинуть два потоки, один здоровий, інший – отруйний. Споконвіку цей закон був незмінний, до кінця віку він лишатиметься незмінний.

Дервіш. Якщо я приб’ю тебе в гніві до смерті...

Задерикуватий чужинець. Або вб’єш мене ліком, що, на твою думку, мав дати мені нове життя і силу...

Дервіш. Гаразд, продовжуй.

Задерикуватий чужинець. В обох випадках результат буде однаковий. Тобі душевні муки на віки вічні – лихий наслідок; мир, супокій, кінець скорботи для мене – добрий наслідок. Три серця, що люблять мене, буде розбито; три злидарки, сестри у третіх, дістануть мої багатства і возрадуються, ти сядеш до тюряги, і твої друзі засмутяться, але твій смиренний учень-жрець займе твоє гладке й масне місце в житті і буде щасливий. Та хіба це всі добрі й лихі наслідки, що випливуть з лихого чи доброго наміру, що вкоротив мені віку, о бездумна, о засліплена істото? Добрі й лихі наслідки, що випливають з будь-якого вчинку, бодай найменшого, розмножуються і розмножуються, століття за століттям, навіки, й навіки, й навіки, повзуть довкола земної кулі дюйм за дюймом, вражають всю її надходячу й відходячу людність до кінця часу, до остаточного катаклізму!

Дервіш. Тоді, раз нема такої речі, як добрий вчинок…

Задерикуватий чужинець. Чи ж не кажу я тобі, що є добрі наміри і лихі, та й на тім квит? Наслідки не надаються до завбачення. Вони в кожному випадку є обох родів. Такий закон. Слухай сюди: ось історія Далекого Заходу:

ГОЛОСИ З ЮТИ

I

Білий вождь (до свого народу). Ця розлога рівнина лежала пусткою. Завдяки нашій благословенній небом працьовитості ми загатили річку і використали її води, обернувши цю пустку на веселі поля, чиїми плодами процвітають тисячі щасливих домів, де раніш панували злидні й голод. Яка вона благородна, яка благотворна – цивілізація!

II

Індіанський вождь (до свого народу). Ця розлога рівнина, зрошувати яку наших батьків навчили іспанські священики, лежала веселим полем, чиїми плодами проквітали наші щасливі домівки. Білий американець загатив нашу річку, забрав воду для своєї долини й обернув наше поле на пустку; і ось ми голодуємо.

Дервіш. Я бачу, що добрий намір насправді дав як добрі наслідки, так і лихі, в однаковій мірі. Однак єдиний випадок не доводить правила.

Задерикуватий чужинець. Перепрошую, всі випадки це доводять. Колумб відкрив Новий Світ і дав трудолюбним та безземельним біднякам Європи ферми й простір, достаток і щастя.

Дервіш. Добрий наслідок.

Задерикуватий чужинець. І вони цькували й плюндрували справжніх господарів цих земель, і грабували їх, і розоряли, виганяли з домівок, і викорінювали до ноги.

Дервіш. Лихий наслідок, що й казати.

Задерикуватий, чужинець. Французька революція принесла горе в серця й доми п’яти мільйонів сімей і залила країну кров’ю та обернула її багатство на злидні.

Дервіш. Лихий наслідок.

Задерикуватий чужинець. Проте всі великі й дорогоцінні свободи, якими користуються народи Європи сьогодні,– дар тієї революції.

Дервіш. Добрий наслідок, згоден.

Задерикуватий чужинець. В наших благих стараннях силою мушкета піднести філіппінця до нашої моральної висоти ми послизнулися на льоду і впали до його рівня.

Дервіш. Дуже лихий наслідок.

Задерикуватий чужинець. Зате в результаті ми стали світовою державою.

Дервіш. Дай мені часу. Я мушу це обміркувати. Веди далі.

Задерикуватий чужинець. З допомогою трьохсот тисяч солдатів і восьмисот мільйонів доларів Англія спромоглася здійснити свій добрий намір – піднести неохочих бурів і зробити їх кращими, чистішими й щасливішими, ніж вони будь-коли могли стати самі по собі.

Дервіш. Певно, що це добрий наслідок.

Задерикуватий чужинець. Але тепер лишилося тільки одинадцять бурів.

Дервіш. Виглядає на лихий наслідок. Але я обдумаю це, перш ніж вирішити остаточно.

Задерикуватий чужинець. Візьмімо ще один приклад. З якнайліпшими намірами місіонер ось вже вісімдесят років трудиться в Китаї.

Дервіш. Лихий наслідок в тому...

Задерикуватий чужинець. Що близько ста тисяч китайців засвоїли нашу цивілізацію.

Дервіш. А добрий наслідок в тому...

Задерикуватий чужинець. Що з божої ласки чотириста мільйонів їх уникнули її.

1902